

ГОЛОКОСТУ

УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРУ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ

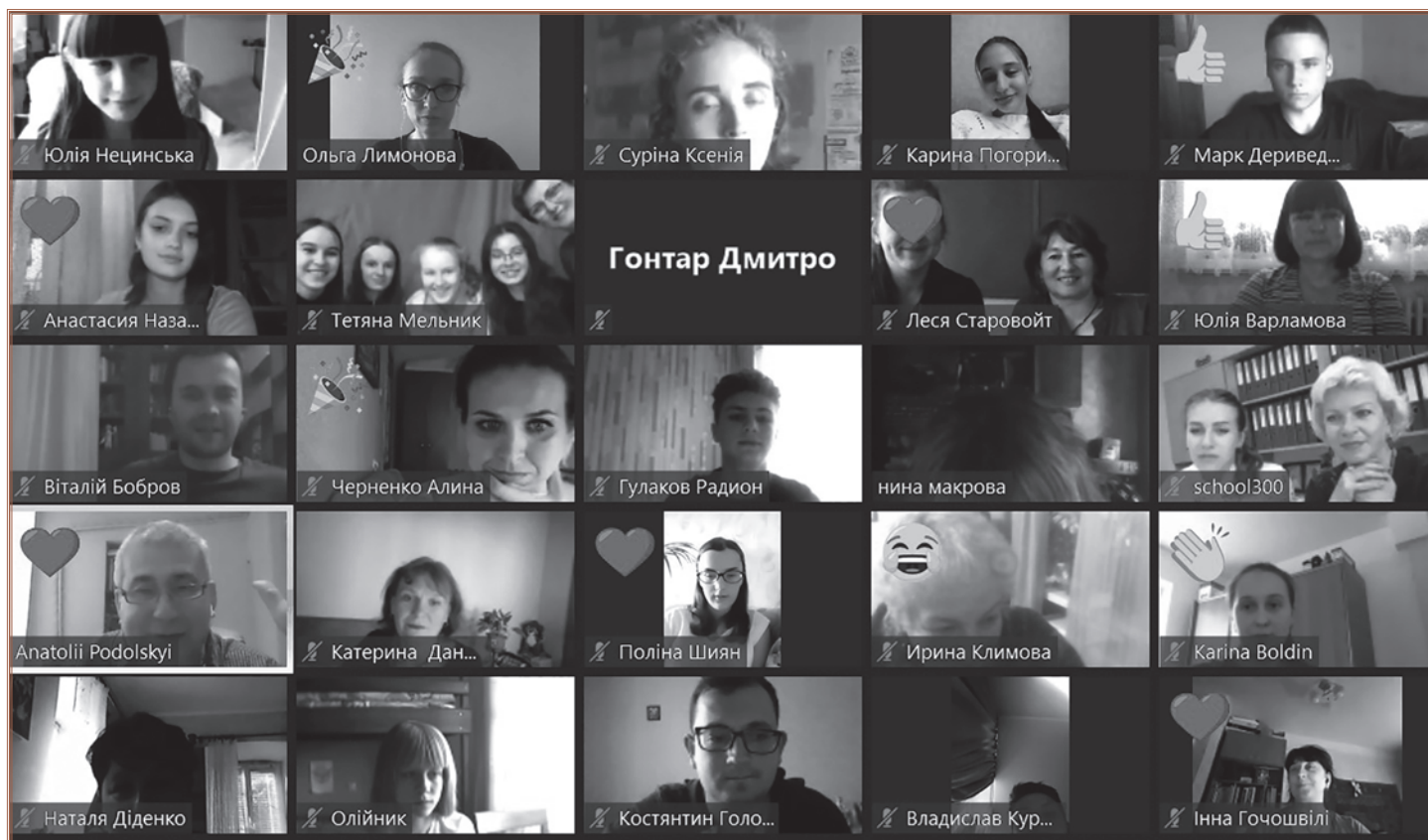
**XXI ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС УЧНІВСЬКИХ РОБІТ
«ІСТОРІЯ І УРОКИ ГОЛОКОСТУ» ім. І. Б. МЕДВИНСЬКОГО**

14, 16 і 17 травня 2021 р. в Україні проходив XXI Всеукраїнський конкурс учнівських робіт «Уроки і історія Голокосту» ім. І. Б. Медвинського. Конкурс відбувся за підтримки Асоціації єврейських громадських організацій та общин (Ваад) України і був присвячений 80-м роковинам трагедії Бабиного Яру.

Цього разу знову, на жаль, через пандемію COVID-19 і карантинні обмеження захист дослідницьких і творчих робіт відбувався онлайн.

Треба зазначити, що після року дистанційного і змішаного навчання нікого вже не здивуєш онлайн-форматом, і конкурс, загалом, відбувся без якихось технічних проблем і складнощів. Маючи вже досвід онлайн-захисту, побудували роботу конкурсу так, щоб вона не була обтяжливою, щоб не потрібно було довго сидіти перед моніторами. Саме це стало причиною того, що до фінальної частини потрапило лише 26 робіт. Однак, попри це, на конкурсі були представлені майже всі області України, а також роботи усіх форматів: дослідницькі, художні, літературні та медіапроекти. Дослідницька секція теж була різноманітною: регіональні дослідження, загальноісторичні дослідження, геноциди інших народів, крім євреїв, а також питання спадщини.

Привітні місця було розподілено у трьох номінаціях: дослідницькі роботи, художні роботи і літературні роботи. Цього року перемогу здобули:

Учасники конкурсу

Дослідницька секція

I місце

Анастасія Назарова, м. Мелітополь (науковий керівник Наталя Діденко)
«Антисемітизм у Червоній армії та в тилу у роки Другої світової війни»

II місце

Юлія Нецинська, м. Дубно (науковий керівник Володимир Сухолейстер)
«Життя дубенських євреїв у міжвоєнний період»
Гурток «Дитяче телебачення 1+2», Київська область, м. Макарів (науковий керівник Віталій Гедз)
«(Не)відомі макарівці: Басті»

III місце

Христина Шашкіна, Тернопільська область, смт Скала-Подільська (науковий керівник Оксана Ундерко)
«Ті, що вийшли з пекла: історії євреїв – жителів Скали-Подільської, які врятувалися в часи Голокосту»

Літературна секція

I місце

Леся Старовойт, Житомирська область, с. Покалів (науковий керівник Ірина Карпишина)
«Вкрадене життя»

II місце

Владислав Старосуд, Вінницька область, м. Шаргород (науковий керівник Юрій Бурдинський)
«Метелики над гетто не літають»

III місце

Поліна Шиян, Чернігівська область, м. Остер (науковий керівник Ірина Смовська)
«Специфіка інтерпретації сюжету роману Томаса Кіннеллі "Список Шиндлера" у кіноверсії Стівена Спілберга»

Художня секція

I місце

Ольга Панасенко, м. Київ (науковий керівник Лариса Фузік)
Ілюстрації до збірки Маріанни Кияновської «Бабин Яр. Голосами»

II місце

Ольга Олійник, м. Черкаси (науковий керівник Сергій Саєнко)
«Зламана життя» (малюнок)

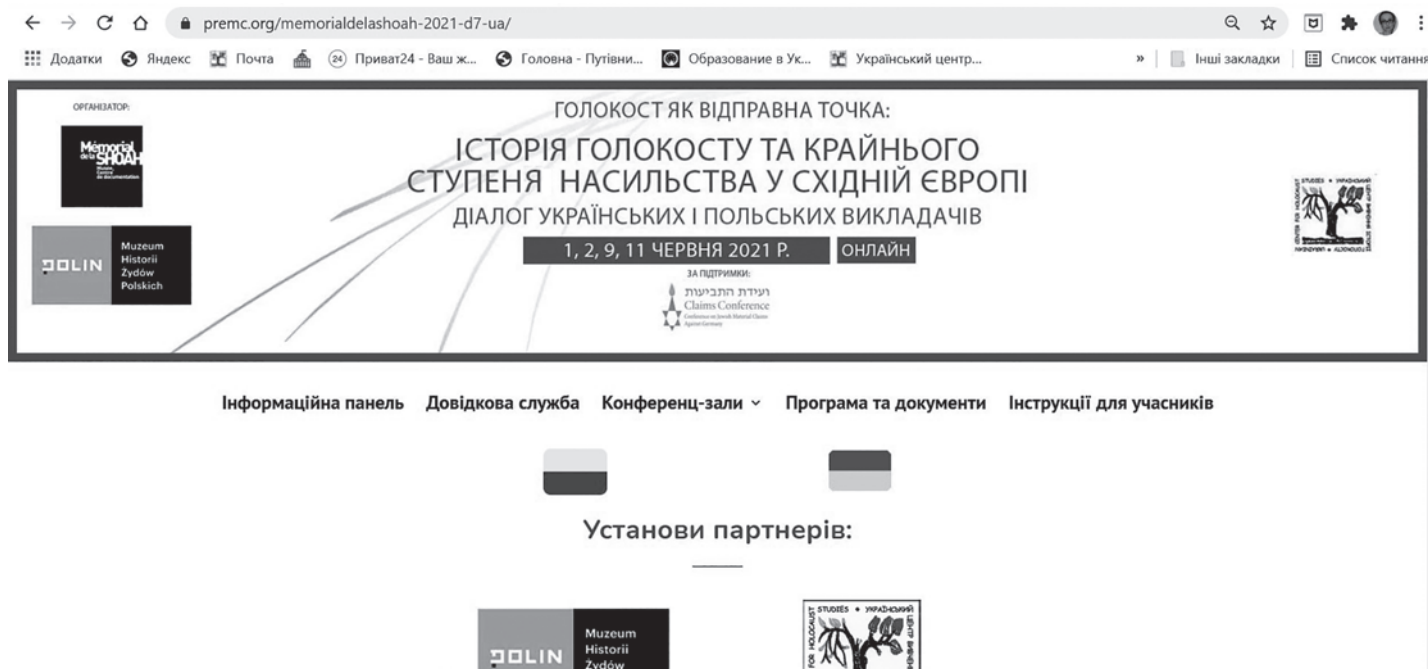
III місце

Кіра Піцура, Дніпропетровська область, смт Петропавлівка (науковий керівник Юлія Варламова)
«(Не)щаслива доля єврейської дівчинки Марти»
Від щирого серця вітаємо переможців та їхніх наукових керівників, а також усіх фіналістів із набутим досвідом! Чекаємо наступного року нових цікавих і професійних робіт.
Ольга Лімонова, координаторка напрямку формальної освіти УЦВІГ

НАУКОВІ ПОДІЇ

ОНЛАЙН-СЕМІНАР «ІСТОРІЯ ГОЛОКОСТУ ТА ЕКСТРЕМАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА У СХІДНІЙ ЄВРОПІ: УКРАЇНО-ПОЛЬСЬКИЙ ДІАЛОГ» (червень 2021 р.)

1, 2, 9 та 11 червня 2021 р. в онлайн-форматі відбувся міжнародний семінар «Історія Голокосту та екстремального насильства у Східній Європі: україно-польський діалог». Захід було ініційовано та організовано Меморіалом Шоа в Парижі за фінансової підтримки Claims Conference. Український центр вивчення історії Голокосту разом із варшавським Музеєм Полін були співорганізаторами і партнерами.

Семинар відвідали близько 40 викладачів з України й Польщі. Впродовж чотирьох робочих днів відбувалися цікаві лекції всесвітньо відомих науковців у царині історії Другої світової війни і Голокосту, а також педагогічні воркшопи.

Україну гідно представили лектори А. Подольський (кандидат історичних наук, директор УЦВІГ) і Я. Грицак (доктор історичних наук, професор УКУ), а воркшопи для викладачів успішно і продуктивно провели А. Ленчовська (виконавча директорка Київського освітнього центру «Простір толерантності»), О. Зайцев (доктор історичних наук, професор УКУ), В. Бобров (координатор освітніх проєктів УЦВІГ) та О. Лімонова (координаторка формальної освіти УЦВІГ).

Маємо надію, що в процесі семінару було започатковано спільний українсько-польський педагогічний проєкт, присвячений місцям пам'яті.

Загалом подібні семінари виводять викладачів нашої країни на новий рівень, додають їм наукового та педагогічного досвіду і сприяють створенню позитивного іміджу освітянської України, адже українські вчителі й викладачі вкотре продемонстрували дуже високий рівень заглибленості й зацікавленості в темі, а також були активними учасниками семінару. Пропонуємо вашій увазі відгук однієї з учасниць.

*Ольга Лімонова,
координаторка напряму формальної освіти УЦВІГ*

...я мала честь взяти участь у міжнародному семінарі, який організували УЦВІГ (Україна), Музей Polin (Польща) та Меморіал Шoa (Франція), – «Історія Голокосту та екстремального насильства у Східній Європі: українсько-польський

діалог». У ньому брали участь 40 викладачів із Польщі та України. Насправді мова йшла не лише про Голокост, а й про українсько-єврейсько-польські взаємини, а саме конфліктні взаємини, на наших теренах у часи Другої світової війни. Темі непрості, тому й відповідей немає і не може бути простих. Спрощення – це шлях до нових непорозумінь і конфліктів.

Тепер по черзі. На жаль, усі заняття я не змогла відвідати, тому скажу про ті, де «була», і які думки найбільше вразили. А вразила мене висока фаховість наших українських істориків (це без підлабузництва). Лекція Анатолія Подольського «Бабин Яр як предмет вивчення»: вчений пояснив нам, а найперше закордонним колегам, усю небезпеку меморіалізації Бабиного Яру за російським сценарієм, який проштовхує ворожа нам держава за мовчазної згоди теперішньої української влади. «Для мене, як для українця, втілення російського проєкту буде означати, що мою державу окупувала путінська Росія», – ця цитата пана Анатолія просто збиває з ніг.

Надзвичайно цікавим, особливо для наших польських колег-педагогів, було попрацювати на воркшопі Ольги Лімонової «Педагогічна робота з культурою пам'яті. Робота пам'яті. Робота з пам'ятниками». Ми відшукували в меморіалах, присвячених Другій світовій війні, як на території України, так і Польщі, спільні риси радянського минулого, приклади «героїзації», прославлення, замість вшанування, тихої пам'яті про трагічні події.

Ну і найсильніше враження на мене особисто справив семінар професора УКУ Олександра Зайцева «Український націоналістичний рух у передвоєнні/воєнні часи». Це було настільки предметно, глибоко, що часом аж дух захоплювало. Тому докладніше по пунктах:

Учасники семінару

1. Про тоталітарний вождистський характер націоналістичного руху: розчарування в демократії після Першої світової війни, яка, на думку націоналістів, позбавила українців шансу втримати власну державу; надія на нацистську вождистську Німеччину, яка «допоможе» здобути самостійну Україну.
2. Про антисемітизм серед націоналістів: посилило такий собі побутовий антисемітизм, який був притаманний раніше українському середовищу, виправдання у французькому суді вбивці С. Петлюри Шварцбарда; сприйняття СРСР як «жидо-комуни», оскільки в керівництві радянської України був справді великий відсоток євреїв за походженням. А саме з ними й асоціювали Голодомор 1932–1933 рр.; надії, знову ж таки, на допомогу гітлерівської Німеччини у створенні незалежної України, а у них – антисемітизм зі всіма наслідками у розквіті.
3. Про суть українського націоналізму і його відмінність від «інших» націоналізмів: націоналізм бездержавних народів (українців, словаків) відрізнявся від націоналізму націй, які до Другої світової війни мали держави, оскільки бездержавні народи таким способом чинили спротив асиміляції титульної нації та шукали метод «вирвати зубами» (така собі «рожева» надія) своє місце в Європі, яка тоді нагадувала пекло між «молотом і наковальнею» (між гітлерівською Німеччиною і сталінським СРСР).
4. Про Волинську трагедію: українські націоналісти «захищали» територію Волині від «польського елемента»,

позаяк готувалися до смертельної сутички з СРСР, який повертався на українські терени, виганяючи німців. Потрібно було, на їхню думку, мати захищений «свій» тил, а поляки були ворогами українським націоналістам.

5. Про погляди сучасних істориків на український націоналізм, існує три підходи:
 - а) апологетичний – виправдання, схвалення їхніх дій, звинувачення і нападки на тих, хто собі дозволяє піддати критиці;
 - б) викривальний – засудження, звинувачення, осуд;
 - в) збалансований – толерантне ставлення, спокійний зважений підхід, розуміння обставин тих чи тих дій націоналістів, без замовчування контрверсійних тем.

Ну і наостанок у цілому про семінар: я дуже задоволена, що ми, українські освітяни і науковці, вже так далеко просунулися в наших студіях із таких глобальних тем, я дуже рада, що ми йдемо в ногу разом із нашими польськими та французькими колегами зокрема і зі світом загалом. Ми не боїмося власного минулого – ми можемо будувати власне майбутнє. Залишається лише побажати, щоб такі діалоги відбувалися не лише у вузькому фаховому середовищі, а й виходили на загал.

І вже точно наостанок: готова до дискусії, але не огульної, а предметної.

*Оксана Ундерко,
вчителька історії, м. Скала-Подільська,
Тернопільська область*

ПРОЄКТ «МОЛОДЬ РОЗМІРКОВУЄ ПРО ГОЛОКОСТ ТА ДРУГУ СВІТОВУ ВІЙНУ»

Наприкінці квітня 2021 р. розпочалась серія вебінарів у рамках проєкту «Молодь розмірковує про Голокост та Другу світову війну». Вебінари призначені для педагогів, які викладають предмети суспільно-гуманітарного циклу, тренерів із прав людини та громадянської освіти, а також можуть бути корисними для батьків підлітків. Проєкт проводить Освітній центр «Простір толерантності» у партнерстві з Українським центром вивчення історії Голокосту за підтримки EVZ Foundation.

На першому вебінарі за темою «Сила живих історій: робота з відеосвідченнями у змішаному навчанні» Анна Ленчовська, виконавча директорка Освітнього центру «Простір толерантності», розповіла про метод сторітелінгу на уроці та ознайомила з освітніми можливостями платформи Iwitness.

Використовувати відеосвідчення з освітньою метою можна у багатьох предметах. Вони допомагають розвивати критичне мислення, емоційний інтелект та інші навички XXI сторіччя: розуміння, відтворення та інтерпретацію змісту, аналіз і синтез, медіаграмотність, навички усної та письмової аргументації, навички дослідження. Робота з відеосвідченнями людей, які пережили геноцид, формує розуміння цінності прав людини, необхідності протистояти ксенофобії та дискримінації у сучасному світі, розвиток толерантності та демократичного співжиття.

Тренерами вебінару «Історія Голокосту крізь призму персональних історій» були Анатолій Подольський, кандидат історичних наук, директор Українського центру вивчення історії Голокосту, і Віталій Бобров, координатор освітніх проєктів УЦВІГ, тренер, референт, автор та редак-

тор занять, розробник навчальних програм, ментор у проєктах із дорослими, перекладач та редактор перекладів.

Обговорювали біографічно-орієнтований підхід до викладання історії: що пишуть та кажуть очевидці; чому саме це; що вони не кажуть; щоденники та свідчення як джерело інформації, і чим його доповнювати.

Інформація УЦВІГ

UKRAINE WALK
EVZ FOUNDATION
13 ТРАВНЯ, 17:00
«ІСТОРІЯ ГОЛОКОСТУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ІСТОРІЙ»
АНАТОЛІЙ ПОДОЛЬСЬКИЙ
ВІТАЛІЙ БОБРОВ

Заняття А. Подольського і В. Боброва

ПРОЄКТ «ОДИН КАМІНЬ, ОДНЕ ЖИТТЯ – 80 КАМЕНІВ СПОТИКАННЯ ДЛЯ КИЄВА»

Підготовка до фінального етапу проекту «Один камінь, одне життя – 80 каменів спотикання для Києва» наразі триває. Ми контактуємо з місцевими районними адміністраціями, щоб заручитися їхньою підтримкою для встановлення «каменів спотикання» у різних районах Києва. Процес перемовин майже завершено, нам готові допомогти більшість районних державних адміністрацій. Фондація каменів спотикання вже розпочала процес виготовлення «каменів спотикання» киянам-жертвам нацизму, що будуть встановлені на вулицях нашого міста напередодні роковин Трагедії у Бабиному Яру. Розроблення сайту проекту також триває, тож незабаром ми разом із командами учасників будемо готові врешті вшанувати пам'ять загиблих і постраждалих.

Євгенія Кіфенко,
координаторка проекту,
УЦВІГ

СПОГАДИ

НЕПРОСТІ ТА НЕЗВИЧНІ СПОГАДИ ПРО ГОЛОКОСТ

19 липня 2021 р. Голова Верховної Ради України Дмитро Разумков підписав Постанову «Про внесення змін до Постанови Верховної Ради України “Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2021 році”», згідно з якою відповідний перелік доповнено двома важливими для дослідників літератури про Голокост пунктами: про вшанування 100-річчя від народження Станіслава Лема та Іди Фінк. Вперше в історії їхні ювілеї відзначатимуть в Україні на державному рівні.

Подібні у долях і різні у творчості

У долях Станіслава Лема та Іди Фінк-Ландау багато схожих обставин. Вони народилися в один рік у родинях асимільованих польських євреїв. Станіслав – у Львові, Іда – у місті Збаражі на Тернопільщині. Їхні батьки, Самуїл Лем і Людвік Ландау, після закінчення курсу медичного університету пройшли Першу світову війну як лікарі фронтових шпиталів. Станіслав Лем та Іда Ландау одночасно, перед самим початком Другої світової, склали випускні іспити у гімназіях. Про письменницьку творчість у юності не мріяли. Одночасно почали навчатися у Львові. Він – у новоствореному у 1939 р. радянською владою медичному інституті, вона – у консерваторії імені Лисенка. Мабуть, не раз стикалися на львівських вулицях. Мабуть, обоє були свідками жорстокого єврейського погрому у Львові, що прокотився містом у перші липневі дні 1941 року. Врешті-решт їм обом вдалося вижити у Голокості з фальшивими «арійськими» документами, але чимало їхніх родичів загинули.

Травматичний досвід пережитого супроводжував їх обох упродовж життя. Іда Фінк, хоч і перебуваючи вже у немолодому віці, змогла написати дві книжки про Катастрофу східноєвропейського єврейства. Станіслав, автор 55 романів, так не зміг цього зробити. Безпосереднього описання подій Голокосту немає навіть у його автобіографічному циклі «Незагублений час». Він відмовлявся відповідати на запитання журналістів про пережите під час на-

цистської окупації, аргументуючи відмову тим, що ці спогади коштують йому безсонних ночей. Однак біограф Лема Агнешка Гаєвська переконливо доводить, що у багатьох своїх творах, навіть у фантастичних романах, письменник зашифрував болісні спогади про Голокост, прямо не вказуючи на конкретні події, свідком яких йому довелося бути. Наприклад, у «Едемі» і «Непереможному» є жакливі епізоди винесення тіл загиблих астронавтів із космічного корабля. Вони, на думку Гаєвської, є відображенням

Станіслав Лем

львівських трагічних подій липня 1941 року, коли євреїв примусили виносити тіла жертв НКВС із міських тюрем. У «Едемі» також є опис інопланетного табору смерті, що нагадує концтабір Янівська у Львові. А в «Непереможному» фігурують жертви нападу нанороботів, які поводяться, немов в'язні табору смерті перед стратою.

Якщо твори Станіслава Лема більш-менш відомі в Україні, то ім'я та творчість Іди Фінк більшості з наших сучасників ще доведеться відкривати для себе. Смію стверджувати, що це відкриття нікого не залишить байдужим. А частину провини за тривале незнання її творчості мусимо узяти на себе ми, тернополяни, земляки письменниці. Ми переважно все ще не наважуємося прийняти до своєї культурної спадщини творчість етнічних меншин, історично пов'язаних з Україною. Літературу єврейських авторів зокрема.

Хто ж така Іда Фінк?

Іда Фінк, у дівочтві Ландау (1921–2011) – відома у світі польськомовна письменниця єврейського походження, яка народилася і провела свої молоді роки у Збаражі. Батько письменниці Людвік Ландау (1889–1964) у 1919 р. підтримував становлення української державності у Галичині, служив лікарем 21-ї бригади Української Галицької армії. У 1920–1942 роках працював лікарем у Збаражі. Рідний брат Людвіка, Саломон Ландау, також був учасником українського державотворення у Галичині – служив у Збаразькій повітовій військовій команді Західноукраїнської народної республіки. Тут варто зазначити, що чоловіки єврейського походження не підлягали примусовому призову до Галицької армії. Тобто служба братів Ландау в українському війську була їхнім вільним вибором. Мати письменниці, Францішка Штейн-Ландау, працювала вчителькою у збаразькій гімназії.

Після завершення гімназійної освіти Іда навчалася у Львівській консерваторії за класом фортепіано. У 1941–1942 була ув'язнена нацистами у збаразькому гетто. Після втечі з гетто удвох із сестрою Ельзбегою у 1942–1945 роках перебувала з підробними «арійськими» документами на примусових роботах у Німеччині. По війні розшукала у Польщі батька. Людвік Ландау був урятований переважно тими людьми, кого він сам перед тим рятував від хвороб і ран.

Іда Фінк

Серед його рятівників був відомий на ціле Поділля пасічник, українець зі Збаража Євген Білінський. У 1957 році Іда разом із батьком, сестрою та чоловіком, Бруно Фінком, емігрувала до Ізраїлю. Працювала там бібліотекаркою в організації Яд Вашем, записувала розповіді тих небагатьох, кому вдалося пережити Катастрофу.

Твори Іди Фінк відзначено літературними преміями багатьох країн – Премією Анни Франк (1985, Голландія), Премією Меморіалу Яд Вашем (1995, Ізраїль), Премією імені Альберто Моравія, Премією польського ПЕН клубу (2003) і Премією Пінхаса Сапіра (2007). Остання премія присуджується виключно авторам творів, написаних івритом. Іда Фінк стала єдиним лауреатом цієї премії з огляду на заслуги в описанні трагедії Голокосту. Про її долю та за мотивами її творів знято фільми у Франції, Німеччині та Ізраїлі. Вважається однією з найбільш шанованих єврейських авторок ХХ століття.

Її автобіографічний роман «Подорож» та збірку оповідань перекладено з польської: на іврит, англійську, німецьку, французьку, голландську, норвезьку, данську, італійську, російську мови. У Польщі та Ізраїлі її твори включено до шкільних програм із літератури.

У 2017 році у львівському «Видавництві Старого Лева» побачила світ перша книжка її творів українською – «Подорож» у перекладі Наталки Римської. Близьчим часом в Україні вийде друком друга книжка письменниці – збірка оповідань «Сад, що відпливає», також у перекладі Наталки. За словами перекладачки, «досвід, описаний Ідою Фінк, – досвід екзистенційний, тобто життєвий на межі. І такий досвід, на жаль, універсальний – досвід межових ситуацій – досвід виживання. І тому її тексти це не історична література, а надзвичайно живі документи про людину – наші вибори та слабкості, про все те, що є нами».

Тривалий уже час життя та творчість письменниці разом з історією єврейського Збаража вивчає молода дослідниця Тетяна Федорів. Її пасіонарне ставлення до цієї теми не може не бентежити: «Іда Фінк пише про події свого життя чи своєї родини, друзів чи знайомих. Вона втратила під час Катастрофи багатьох близьких і тому, можливо, її твори додають тим загиблим певного тривання, зберігають пам'ять про них. У цьому я вбачаю особливу цінність її творчості».

Повернення Іди Фінк-Ландау до рідного міста і України

Цього року з нагоди сторічного ювілею авторки у краї сформувалася громадська ініціатива «Рік Іди Фінк на Тернопільщині». Створено відкриту групу саме під такою назвою у мережі Фейсбук. Учасники цієї спільноти планують проведення у Збаражі 22–23 жовтня літературно-мистецького фестивалю «Повернення Іди Фінк». У програмі фестивалю: розповідь про життя та творчість Іди Фінк, тему Голокосту у світовій літературі, відкриття меморіальної таблиці на будинку, який належав родині Ландау, оголошення першого лауреата літературної премії імені Іди Фінк «Творчість заради діалогу та порозуміння між людьми та народами», представлення фотовиставки «Наші Інші», концерт класичної музики тощо.

Наразі видано друком буклет «Місто та люди Іди Фінк» з текстами Тетяни Федорів. Уже проведено декілька інформаційно-просвітницьких заходів у закладах освіти та бібліотеках області з представленням книжки «Подорож» і декілька заплановано. Маємо надію на вихід до кінця року другого видання творів письменниці.

Учасники ініціативи вдячні Збаразькій міській раді, міському голові панові Роману Полікровському, консульству Республіки Польща у Луцьку за підтримку ініціативи «Рік Іди Фінк на Тернопіллі». Вважаємо, що творча спадщина Іди Фінк могла б із часом стати літературною візитівкою Збаража та сприяти у такий спосіб популяризації міста і загалом нашого краю у сфері культури й туризму. Адже досвід тих українських міст, які активно популяризують мультікультурну спадщину, зокрема літературну творчість іншомовних авторів (Кременець – Юліуш Словацький, Бучач – Агнон, Дрогобич – Бруно Шульц, Чернівці – Пауль Целан, Броди – Йозеф Рот, Бердичів – Джозеф Конрад, Верховина – Станіслав Вінценз тощо), свідчить про позитивний вплив такої діяльності на культурний та соціально-економічний розвиток.

Сподіваємось на підтримку ініціативи «Року Іди Фінк на Тернопільщині» Тернопільською обласною державною адміністрацією. Звісно ж, дякуємо народним депутатам України за підтримку на державному рівні. Що ж до Тернопільської обласної ради, то від самого початку року все ще чекаємо на її рішення.

Свою мету бачимо у тому, щоб твори нашої славетної землячки були прочитані. У першу чергу молодим поколінням. Іда Фінк залишила нам дуже глибоке за своїм психологізмом бачення трагедії Голокосту, яке пробуджує до роздумів і співчуття.

Осмилення трагедії Голокосту людства можна вважати одним із чинників єдності сучасної Європи. Людська спроможність пройти через спільний біль та співпереживання є й свого роду імунітетом до «бацили тоталітаризму», до повторення епідемії самознищення, які принесли з собою сталінізм і фашизм. Ті люди, котрі свідомо, або мимоволі намагаються відсторонитися від цього знання та співпереживання, виявляються сторонніми, чужими, незрозумілими у світі, який прагне встояти на засадах права й гуманістичної моралі. Вони ж опиняються поза цією гуманістичною єдністю. А тому є більш zagrożеними до повторення катастроф.

Тож читаймо!

Олександр Степаненко,
ГО «Гельсінська ініціатива-XXI»

НОВІ ВИДАННЯ ЦЕНТРУ

(Не)дитячі історії: помічник для роботи з виставкою/упоряд. Н. С. Уфімцева, В. О. Бобров. Київ: Український центр вивчення історії Голокосту, 2021. 144 с.

З радістю презентуємо нове видання УЦВІГ. Його створено для гідів (учнів і учениць) та освітян, які збираються використовувати у своїй роботі реальну або онлайн-версію виставки «(Не)дитячі історії».

Помічник ознайомить із концепцією виставки, розповість про способи роботи з матеріалами, допоможе підготувати виставку до експонування тощо. Гіди, які супроводжуватимуть відвідувачів і відвідувачок, знайдуть тут практичні поради для підготовки та проведення екскурсій, взаємодії з іншими гідями та екскурсантами.

ПРО ВИСТАВКУ

Виставка «(Не)дитячі історії» – це пересувна виставка з 12 плакатів, у яких розповідаються історії одинадцяти дітей та молодих людей (євреїв, ромів та українців), які проживали переважно на окупованих теренах України під час Другої світової війни та Голокосту. Їм усім довелося пережити зневіру, страх, переслідування, досвід дискримінації та припинення, втрату близьких і рідних. А дехто навіть загинув.

Їхні історії непрості, але ми віримо, що відвідувачі зможуть почути їхні розповіді.

Герої виставки розказують нам про різний досвід: переслідування, дискримінацію, втечу, порятунок, загибель, участь у спротиві. Ми дізнаємося про їхні життя, стосунки між собою, з оточенням, представниками влади.

МАТЕРІАЛИ ВИСТАВКИ

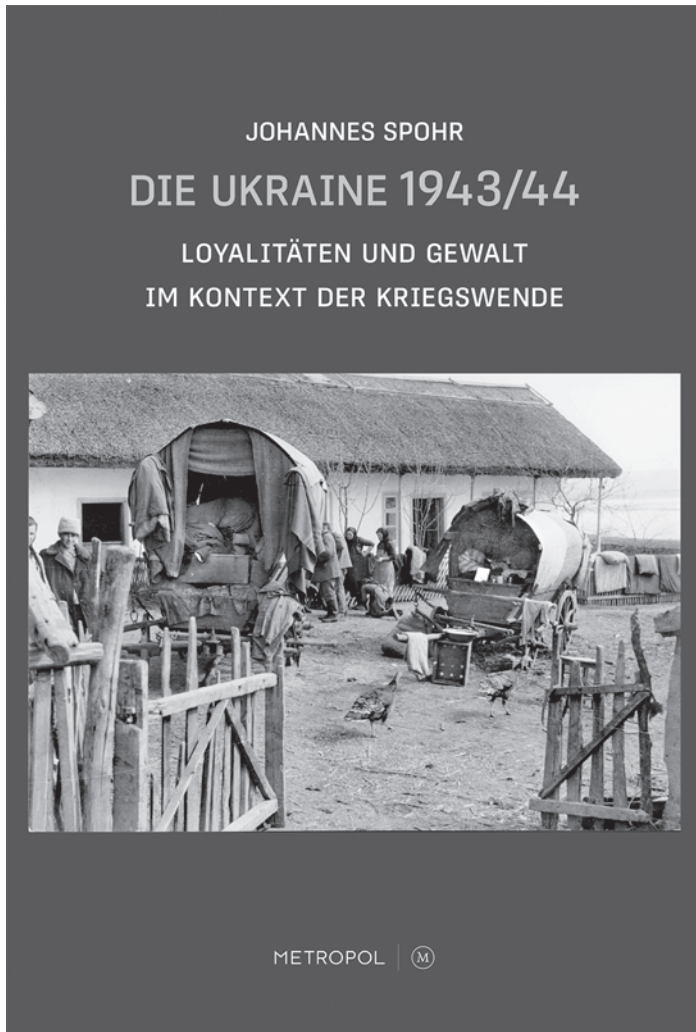
Ми підготували різні форми роботи із виставкою. Ви можете замовити її до себе у школу, попрацювати з її інтерактивною версією або ж завантажити собі Помічника для

роботи з виставкою та організувати роботу згідно з порадами розробників та перших користувачів виставки.

Веб-сайт Виставки: <https://www.nochildrenstories.com/>

НОВИНИ БІБЛІОТЕКИ ЦЕНТРУ

Представляємо вашій увазі нове ґрунтовне дослідження про пізній період окупації Райхскомісаріату Україна, зокрема Житомирщини.

Spohr Johannes. Die Ukraine 1943/44. Loyalitäten und Gewalt im Kontext der Kriegswende. Metropol-Verlag, 2021, 558 s. (Шпор Йоганнес. Україна у 1943–1944 рр. Лояльність та насильство у контексті переламу війни)

До і під час відступу Вермахту у Другій світовій війні Україна знову стала ареною масового насильства. Починаючи з 1943 р., німецька окупаційна влада, представлена насамперед Райхсміністерством окупованих східних терито-

рій (RMfdbO) та органами Райхскомісаріату Україна (РКУ), а також Вермахту, опинилася у багаторівневій кризі. У Генеральній окрузі Житомир німецькі установи та армія почали підготовку для відступу вже навесні 1943 року. До весни 1944 р. підрозділи Вермахту (особливо їх формування безпеки), поліція, СС та СД вдавалися до різних форм масового насильства. У рамках антипартизанської війни («Банденкампф») вони спалювали села, а їхніх мешканців вбивали. Маса людей були депортовані на примусові роботи, а також «евакуйовані». Так звана політика «випаленої землі» призвела до серйозного руйнування економічних об'єктів та індивідуальної власності. Багато заводів було розібрано та пограбовано, так само як товари, продукти та насіння. Соціальні групи, яких націонал-соціалісти переслідували та вбивали після вторгнення до Радянського Союзу, знову опинилися під надзвичайною небезпекою: радянські військовополонені, євреї та партизани. Такі ідеології, як расизм, антисемітизм, антиславизм та антибільшовизм, мотивували солдат діяти до самого кінця окупації. Цивільне населення сільської місцевості особливо постраждало від насильства в пізній період окупації. Матеріальні збитки та людські втрати, завдані німецькою владою, насамперед Вермахтом, давалися взнаки в Українській РСР протягом десятиліть.

У дослідженні також описані різноманітні колективні та індивідуальні реакції жителів Центральної України. Помітно, що з весни 1943 р. до радянських партизанських формувань приєднуються – з різних мотивів – все більше людей. Перебіг війни став приводом для багатьох повернутися до радянського ідеалу суспільства та довести свою лояльність радянській владі. Повернення місцевого населення до радянської влади, що часто набувало вигляду каяття, у цій роботі описується як ресоветизація.

Водночас спостерігалася і протилежна тенденція: до і під час німецького відступу десятки тисяч приєдналися до Вермахту, щоб рушити на захід. Від самого початку правління окупанти залучали місцевих мешканців до формувань, що надавали їм підтримку – насамперед допоміжну українську поліцію та «гіві» (добровольців), – і ті були досить ефективними, аж доки не залишили Україну. Вони спричиняли подальшу поляризацію серед населення, але навряд чи змогли зміцнити його лояльність до окупаційної влади.

Шановні читачі інформаційно-педагогічного бюлетеня «Уроки Голокосту»!

Український центр вивчення історії Голокосту має приємність нагадати вам, що можливість ознайомитись із новими публікаціями з історії Другої світової війни, історії Голокосту на теренах України, крім нашої рубрики в бюлетені, є також у розділі офіційного веб-сайту УЦВІГ «Бібліотека» в підрозділі: «Анонси книжок»: <http://www.holocaust.kiev.ua/home/others?objId=1017>.

Тут ви отримаєте коротку та змістовну інформацію про наукові, академічні та освітні, педагогічні видання з проблематики долі українських євреїв у роки Другої світової війни та злочинного панування нацизму в Європі, що побачили світ українською мовою. Також у цьому розділі нашого інтернет-ресурсу ви знайдете інформацію та повідомлення про нові видання з теми історії Голокосту, Другої світової війни та історії геноцидів, що побачили світ іншими мовами.

IN MEMORIAM

ПІШОВ ІЗ ЖИТТЯ ІГОР КРИКУНОВ - ДУША ТЕАТРУ «РОМАНС»

11 травня 2021 р. у віці 67 років помер художній керівник циганського театру «Романс», актор і режисер Ігор Крикунов. Про це повідомили у Фейсбуці кілька українських акторів та співаків.

У столиці України, на проспекті Перемоги стоїть цікава, позначена часом будівля. Це – Палац культури машинобудівного заводу «Більшовик», збудований у 1930-х роках. З 1993 року тут розташований єдиний державний ромський театр країни – «Романс». Його керівник Ігор Миколайович Крикунов – режисер, актор театру та кіно, педагог, співак і народний артист України, але передусім, напевно, найвідоміший представник ромської меншини другої за розміром держави Європи. Ігор – високий чоловік, у нього теплі карі очі та низький мелодичний, меланхолійний голос, наче в розповідача казок; це характер і справді особлива людина. Але те, про що він розповідає за нашої першої зустрічі 12 вересня 2018 р. – сигарета за сигаретою, – мало схоже на казку: він говорить про країну, якій Російська Федерація нав'язує війну, про «свій» народ, який зазнає відсторонення, утисків та ворожого ставлення, навіть гине під час погромів, про постійну боротьбу за збереження життя його «дитини» – театру. Однак Ігор упевнений у тому, що він робить, креативний, мужній, безстрашний, тому що він твердо вірить, що зможе змінити ситуацію на краще. З самого початку він тримає свій театр на плаву завдяки новим постановкам і гастрольним виступам. У червні 2019 р. він і його ансамбль супроводжують церемонії відкриття місць пам'яті Фонду Меморіал у Калинівці і Дівосині – невеликих населених пунктах на півночі України, де німецькі підрозділи убивали ромів у 1942 р. Ці місця убивств було перетворено на гідні місця пам'яті та інформації у рамках проєкту «Захистимо пам'ять». Сотні місцевих жителів прийшли

Ігор Крикунов (ліворуч)

на відкриття, незважаючи на спеку, щоб послухати музичний виступ ансамблю «Романс» та спів Ігоря; це були зворушливі незабутні моменти.

На 68-му році життя припинило битися Ігореве серце. Сповнені болю від цієї втрати великого митця і активіста, сповнені співчуття його рідним та українським ромам, які втратили героя. Вшановуємо пам'ять Ігора Крикунова.

Фонд Меморіал убитим євреям Європи (Берлін)
Український центр вивчення історії Голокосту (Київ)

ОГОЛОШЕННЯ

ПАМ'ЯТЬ БАБИНОГО ЯРУ І ГОЛОКОСТУ: НАУКОВІ ТА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ВИМІРИ

Конференція до 80-х роковин початку розстрілів у Бабиному Яру
23–24 вересня 2021 р.

Організатори: Український інститут національної пам'яті, Інститут історії України НАНУ.

Місце проведення: Київський національний університет ім. Т. Шевченка + онлайн-трансляція з можливістю дистанційного включення учасників.

Формат проведення: панельні дискусії за темами, визначеними організаторами.

Конференція складатиметься з 6 академічних семінарів.

1-й семінар – МЕМОРІАЛІЗАЦІЯ БАБИНОГО ЯРУ: ПІДХОДИ І ВИКЛИКИ (презентація концепції комплексної меморіалізації Бабиного Яру).

2-й семінар – ВИТОКИ ГЕНОЦИДУ ТА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ХХ СТОЛІТТЯ.

Теми для обговорення:

- Витоки Голокосту – традиційний європейський антисемітизм.
- Витоки Голокосту – політичні технології нацистів.
- Витоки Голокосту – функціоналізм та інтенціоналізм.
- Історія України ХХ ст. – чотири геноциди, інші масові вбивства та переслідування – пошуки спільних витоків.
- Витоки геноцидів – пошук відповідей на складні питання.
- Витоки Голокосту – засадничі вади цивілізації Просвітництва – віра у всесильність людського Розуму та раціональна «наукова» мораль.
- Голокост як символ усіх геноцидів.

3-й семінар – ГОЛОКОСТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СУЧАСНИЙ СВІТ ТА УКРАЇНУ (як рецепція Голокосту вплинула на сучасний світ, у міжнародному та національних контекстах, в освіті).

Теми для обговорення:

- Рецепція Голокосту та ідеї мультикультуралізму.
- Рецепція Голокосту та принципи толерантності.
- Рецепція Голокосту та принципи прав меншин.
- Пам'ять про Голокост – «секулярна релігія» світу пост-модерну.
- Національні відмінності рецепції Голокосту: Ізраїль, Німеччина, Польща, Росія, Україна.
- Форми рецепції Голокосту – формальна та неформальна освіта, державна та обштинна політика пам'яті.

4-й семінар – ОБ'ЄКТИ І СУБ'ЄКТИ ПАМ'ЯТІ (1-ша частина: Об'єкти пам'яті).

Теми для обговорення:

- Чи можна пам'ять про жертв Голокост об'єднувати з пам'яттю про інших жертв Другої світової війни?
- Як сумістити в одному меморіальному просторі пам'ять про жертви двох геноцидів – євреїв і ромів?
- Чи є пам'ять про українських націоналістів пам'яттю про жертв чи злочинців? (як об'єднати в одному меморіальному просторі пам'ять про різних жертв, коли одна з жертв вважає інших переслідувачами).
- Приховані конфлікти: шанування пам'яті німецьких полонених, радянського підпілля та полонених червоноармійців (з урахуванням того, що в Бабиному Яру

розстрілювали не лише політпрацівників, комуністів та євреїв).

5-й семінар. ОБ'ЄКТИ І СУБ'ЄКТИ ПАМ'ЯТІ (2-га частина: Суб'єкти пам'яті).

Теми для обговорення:

- Жертви та їхні нащадки: межі прав на пам'ять.
- Українська спільнота – проблема «комплексу меншовартості».
- Єврейська спільнота – проблема «винятковості трагедії».
- Ромська спільнота – проблема «закритості пам'яті».
- «Радянський народ» як суб'єкт пам'яті – вчора та сьогодні.
- Пам'ять про Голокост та інших жертв Другої світової війни як інструмент «боротьби за Україну» (внутрішній та зовнішній аспекти).
- Пам'ять про жертв війни у контексті міжнаціональних відносин.

6-й семінар – ФОРМИ МЕМОРІАЛІЗАЦІЇ ВИЗНАЧЕНИХ МІСЦЬ ПАМ'ЯТІ.

Теми для обговорення:

- Місце пам'яті чи простір пам'яті?
- Фізичний та ментальний простори пам'яті.
- Право на пам'ять та право на простір.
- Меморіал, музей та меморіальний парк – модерні та постмодерні стандарти.
- Спільні культурні коди vs самовираження митця.
- Етичні обмеження у меморіальному просторі.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЛИСТ

Національна спілка краєзнавців України

Український центр вивчення історії Голокосту (Київ)

Фонд Меморіал убитим євреям Європи (Берлін)

Житомирська обласна організація Національної спілки краєзнавців України

Бердичівська міська рада

Музей історії міста Бердичева

14 вересня 2021 року

проводять в м. Бердичеві Житомирської області Міжнародну науково-краєзнавчу конференцію

«Пам'ять нетлінна: Голокост на теренах нашого краю»

На конференції пропонується розглянути такі напрями досліджень:

- Події Голокосту на території України у 1941–1944 рр.
 - Бердичівська трагедія єврейського народу під час Другої світової війни.
 - Праведники світу.
 - Ставлення до подій Голокосту владних структур та історичної науки у 1946–1990 та 1991–2021 рр. (порівняльний аспект).
 - Робота Українського центру вивчення історії Голокосту з вивчення, поширення знань і меморіалізації місць масового знищення єврейського народу під час нацистської окупації.
 - Проект «Захистимо пам'ять» / «Мережа пам'яті» в дії.
 - Фонд Меморіал убитим євреям Європи і Україна.
 - Постаті представників єврейського народу і Голокост.
 - Висвітлення подій Голокосту в музейній діяльності.
- Планується видання наукового збірника матеріалів конференції до початку її проведення.

Оргкомітет приймає статті до збірника **«Пам'ять нетлінна: Голокост на теренах нашого краю»** в електронному вигляді та анкетні дані про авторів. Обсяг матеріалів – до 10 сторінок тексту (формат А4). Текст має бути набраний у текстовому редакторі Microsoft Word for Windows, шрифт Times New Roman, розмір шрифту – 12, міжрядковий інтервал – 1,5. Параметри сторінки: верхній та нижній обери – 2 см, лівий – 3 см, правий – 1,5 см. Формат файлу Word. Текст набирають без переносів слів. Абзаци відступи формують у матеріалі, а не використання пробілів і табулятора. Текст статті записують в окремий файл під назвою Прізвище.doc; в окремому файлі подають перелік ілюстрацій під назвою Прізвище.Перелік.doc; ілюстрації записують в окремі файли і розміщують у папці під назвою Рис.doc. Географічні назви подають за офіційно прийнятою транскрипцією. Точно вказують джерело цитати.

Посилання у тексті оформлюють у квадратних дужках, наприклад: [1, с. 23], [25, с. 119, рис. 5]. У кінці тексту подають пронумерований список літератури та джерел в алфа-

вітному порядку, оформлений згідно з вимогами національного державного стандарту ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»: розмір шрифту – 10, міжрядковий інтервал – 1.

Вимоги до оформлення статей: вгорі зліва – УДК, нижче справа – прізвище та ініціали автора (авторів), нижче справа – курсивом у круглих дужках назва міста (населеного пункту), нижче посередині – назва статті великими літерами, нижче з абзацу курсивом – анотація українською мовою, нижче з абзацу курсивом – ключові слова (6–10 назв), далі з абзацу текст статті, після тексту статті – література та джерела. Автори статей в окремому файлі повідомляють про себе такі дані: прізвище, ім'я, по батькові (без скорочень), науковий ступінь, учене звання, місце роботи й посада, адреса для листування, телефон (робочий, домашній, мобільний), електронна пошта. Автори

несуть відповідальність за зміст статті, достовірність фактів, цитат, дат тощо.

Тексти статей плануються публікувати в авторській редакції. Оргкомітет залишає за собою право відхиляти для публікації доповіді, які не відповідають вимогам та тематиці конференції. Проїзд та проживання – власним коштом учасників конференції або коштом організації, що відряджає.

Матеріали надсилати на адресу: Музей історії міста Бердичева, площа Соборна, 25, м. Бердичів, Житомирська область, Україна, 13300, або на електронну адресу: skavr_p@ukr.net.

Телефони для довідок: +380414324407 або +380963525336. Контактна особа: директор музею – Скавронський Павло Степанович.

Ми будемо вдячні за поширення цієї інформації серед колег і зацікавлених осіб.

ОРГКОМІТЕТ

**Інститут вивчення та викладання Голокосту і прав людини ім. Ольги Ленгель (Нью-Йорк)
та Український центр вивчення історії Голокосту (Київ)**

оголошують набір учасників на семінар-школу
«Вчимося з минулого – діємо заради майбутнього»

*Навчання про історію Голокосту і права людини
(Київ, 28 жовтня – 1 листопада 2021 р.)*

Семінар є спільним заходом Інституту ім. Ольги Ленгель (The Olga Lengyel Institute, New York) та Українського центру вивчення історії Голокосту за співфінансування Нідерландського єврейського гуманітарного фонду (Гаага).

Метою семінару-школи є покращити рівень навчання про історію Голокосту та права людини в Україні. Програма надає можливість поєднати український та міжнародний досвід у викладанні цих тем та обґрунтуванні актуальності історичних подій у сьогоденні.

Завданнями семінару-школи є:

- поглибити знання вчителів-учасників щодо історичних та сучасних інтерпретацій подій Голокосту;
- розглянути вплив стереотипів, упереджень та дискримінації на особистісному, груповому та суспільному рівнях;
- надати розуміння особливостей єврейського життя до та після Голокосту;
- заохотити використання інноваційних методів навчання, зокрема під час позакласних заходів, та співпрацю шкіл з іншими установами та організаціями;

- стимулювати поєднання навчання про Голокост та права людини.

Програма семінару-школи спрямована на підтримку учасників і основана на принципах прав людини та практичного навчання.

Методологія проведення має сприяти залученню учасників, саморефлексії та високому рівню взаємодії. Навчання відбуватиметься шляхом лекцій, роботи з прикладами, обговорень, рефлексії, групової роботи, перегляду відео, навчальних відвідань, запрошення гостей промовців, використання свідчень очевидців тощо.

Програма семінару-школи складається з 32 академічних годин.

Мови семінару: українська та англійська (з перекладом).

Набір учасників

Семінар-школа являє 5-денну інтенсивну програму, спрямовану на освітян, учителів середньої та старшої школи. Він відбудеться 28 жовтня – 1 листопада 2021 р. в м. Києві (за умови сприятливої ситуації з подоланням пандемії COVID-19). Майбутні учасники школи мають продемонструвати певний досвід викладання про Голокост, а також мотивацію продовжувати навчати про Голокост і права людини після участі у школі.

Після семінару-школи учасники зможуть подаватися на програму мінігрантів задля втілення освітніх проектів зі своїми учнями та донесення отриманої інформації до учнів власних шкіл і місцевих громад.

У разі несприятливої ситуації з поширенням вірусу COVID-19 та заборони або надмірного ризику від проведення подібних заходів, школу може бути перенесено або переформатовано в онлайн. Усі змістовні зобов'язання, згадані у цій заявці, буде виконано в будь-якому випадку. Усі згадані можливості будуть доступні для всіх випускників програми рівною мірою, незалежно від форми проведення семінару-школи.

Вступний внесок за участь у семінарі-школі становить 500 грн. Його необхідно сплатити протягом тижня після підтвердження участі. У разі відмови від участі після 11 жовтня вступні внески НЕ повертаються.

Інститут ім. Ольги Ленгель за співфінансування Нідерландського єврейського гуманітарного фонду (Гаага) покриває витрати на навчання, проживання та харчування протягом програми семінару.

Дорога до та від місця проведення семінару-школи – за рахунок учасників.

Усі учасники школи отримають **сертифікати про участь** із зазначенням 32 академічних годин.

Запрошуємо зацікавлених освітян заповнювати форму реєстрації за посиланням: <https://forms.gle/NXiZLxHR6tUBUfTD8>.

Зверніть увагу, що участь в усіх заходах програми є обов'язковою! Кінцевий термін подання заявки: 13 вересня 2021 р. Очікуйте на підтвердження участі до 20 вересня 2021 р.

Якщо у Вас виникли запитання, звертайтеся за адресою uhcenter@holocaust.kiev.ua або телефоном +380442859030. Якщо з якоїсь причини Ви не в змозі заповнити форму заявки онлайн, повідомте нас про це.

АНОНС НАСТУПНОГО НОМЕРА

1. Освітній семінар-школа «Історія Голокосту в Україні: вивчення, викладання, пам'ять».
2. Нові видання Центру.
3. Новини бібліотеки Центру.
4. Методичні розробки.
5. Оголошення.

Адреса редакції:
Український центр вивчення історії Голокосту
вул. Генерала Алмазова, 8, оф. 109
01011, Київ-11, Україна
Тел./факс: +38 (044) 285-90-30
www.holocaust.kiev.ua
e-mail: uhcenter@holocaust.kiev.ua

Редакційна колегія:
Любов Кременець
Анатолій Подольський
Олена Пазюк

Дизайн, комп'ютерна верстка:
Марина Кулікова

Видруковано:
ФОП Козлов О. М.
м. Київ, 03170, бул. Романа Ролана, 13Г
тел./факс: +38 (044) 206-46-20
Наклад 700 прим.